

Kornknarren i Sverige

resultat av riksinventeringen 2008

THOMAS PETTERSSON

Kornknarren har med största sannolikhet en mycket lång historia som häckande och regelbundet förekommande art i Sverige, vilket bl.a. subfossila lämningar från Eketorp på Öland indikerar. Tidiga skriftliga källor indikerar också att arten var mycket vanligt förekommande, och därtill välkänd, i Sveriges jordbruksbygder under 1700- och 1800-talen (Ericson & Tyrberg 2004). Ännu ett stycke in på 1900-talet var den vanlig och förekom talrikt, förutom i Syd- och Mellansverige, även längs Norrlandskusten åtminstone upp till Medelpad med en glesare förekomst upp till Norrbotten och i Norrlands inland. I slutet av 1800-talet kan den svenska populationen ha uppgått till i storleksordningen 60 000 par (Svensson m.fl. 1999). En mycket påtaglig minskning ägde sedan rum, med början redan i slutet av 1800-talet, men mest påtagligt under perioden 1910–1940. Denna tillbakagång anses huvudsakligen bero på dränering och uppodling av ängsmarker samt ändrade jordbruksmetoder. Sedan 1950-talet tycks minskningen eventuellt ha avmattats och i delar av landet, särskilt i östra Mellansverige och i Västergötland, har en tydlig ökning av antalet spelande kornknarrar noterats de senaste decennierna. Samtidigt har, av allt att döma, minskningen fortsatt i andra områden, t.ex. på Öland.

Kornknarren är sedan 2004 av Internationella naturvårdsunionen (IUCN) klassad som Missgynnad (Near Threatened) i ett globalt perspektiv, från att dessförinnan ha klassats som Sårbar (Vulnerable) (Collar m.fl. 1994, BirdLife International 2004). Skälet till detta är resultat från inventeringar i Östeuropa och Asien, som har visat att arten är betydligt mer talrik än vad man tidigare trott samtidigt som man bedömer att minskningstakten i dessa

områden är lägre än tidigare befarat. I ett europeiskt perspektiv är arten klassad som SPEC 1 (Species of European Conservation Concern), den högsta hotkategorin (Tucker & Heath 1994).

I den svenska rödlistan är kornknarren klassad som Sårbar (Vulnerable), även det enligt en nyligen gjord revidering från att tidigare ha varit klassad som Starkt hotad (Endangered) (Gärdenfors 2005). För svenskt vidkommande har ett nationellt åtgärdsprogram för perioden 2007–2011 upprättats (Naturvårdsverket 2007).

Riksinventeringar

Kornknarren har tidigare varit föremål för riks-

FOTO: BJÖRN MALMHAGEN

Sällan sedd syn: Kornknarr *Crex crex* ute på helt öppen mark.

venteringar vid tre tidigare tillfällen: 1957 (Enemar 1957), 1968 (Enemar 1969) och 1994 (Pettersson 1995). Mot bakgrund av detta och artens besvärliga situation utsågs kornknarren av Sveriges Ornitologiska Förening (SOF) till riksinventeringsart 2008. Resultaten av inventeringarna tillsammans med en omfattande spontan rapportering skapar goda förutsättningar att få en bild av utvecklingen.

Riksinventeringen 2008 bekantgjordes genom upprop till SOF:s regionala föreningar och till de regionala rapportkommittéerna. Uppropet fanns också publicerat på SOF:s hemsida. I uppropet framhölls bl.a. att det var önskvärt med en organi-

sation på regional och lokal nivå för att om möjligt täcka in områden som normalt sett inte brukar besökas av "nattlyssnande" ornitologer.

Inventeringsmetod

Resultaten från 2008 års riksinventering bygger utslutande på rapporter till Artportalen om spelande hannar som hörts vid organiserade inventeringar eller upptäckts och rapporterats spontant. Jämförande siffror från tidigare år har hämtats från publicerade källor, i första hand *Vår Fågelvärld* och *Fågelåret*.

Det ska dock framhållas att det är osäkert vad antalet spelande hannar säger om storleken på den häckande populationen. Det är numera klart att kornknarren är polygyn (Tyler 1996, Schaffer 1999), dvs. en hane kan para sig med två eller flera honor, vilka den attraherar genom sitt spel. Spelande hannar dras dessutom till varandra, och ofta kan två eller flera höras inom ett mycket begränsat område (Schaffer 1995). Under själva parbildningen minskar spelaktiviteten och är närmast obefintlig när hannen är tillsammans med en hona. Honan överges när äggläggningen påbörjats, och sångaktiviteten hos hannen ökar åter, men oftast i ett annat revir. Risken för dubbelräkning är dessutom påtaglig, då fåglar efter slätter kan förflytta sig ganska långa sträckor (Ottvall & Pettersson 1998). I de fall resultaten bygger på spontan rapportering snarare än organiserade inventeringar ger också variationer i rapportörernas vanor utslag. En okänd, men möjligen hög, andel av de spelande hannarna förblir oparade. Det är mycket tveksamt om den svenska populationen är självbärande. Det öländska beståndet anses inte längre vara det (Ottvall & Pettersson 1998), men förhållandena i andra delar av landet är okända.

Resultat

Sammanfattningsvis rapporterades 1 588 spelande kornknarrar i Sverige 2008, varav var tredje (522) rapporterades från Gotland. I jämförelse med tidigare år är detta en mycket hög siffra för landet, den tredje högsta i modern tid och mer än fyra gånger så hög som den från den förra riksinventeringen 1994. Nedan redovisas resultatet från riksinventeringen 2008 landskapsvis. Inom parentes efter landskapsnamnet redovisas två siffror. Den första anger antalet spelande kornknarrar 2008, medan den andra anger medianen av antalet spelande kornknarrar under perioden 1992–2007 (för Öland resp. Gotland har medianen beräknats för perioden 2003–2007). Redovisningen bygger i hög grad på kom-

mentarer från de regionala rapportkommittéerna m.fl.

Skåne (20; 20)

Av sammanlagt 20 rapporterade spelande kornknarrar bedömdes elva vara revirhävande, dvs. stationära under en period. Resultatet bygger helt på spontan rapportering. Vid Näsbyholm hördes som mest fyra fåglar 29 maj – 6 juni, och efter en månads tystnad (eller frånvaro) hördes åter två fåglar 11 juli – 7 augusti. Detta är möjligen en indikation på att häckningsförsök ägt rum. Sammanlagt tio av kornknarrarna fångades och ringmärktes. Under åren 1992–2008 har antalet varierat stort. Som mest noterades 57 ex. år 2002. Sedan dess finns en tendens till ökning ($r_s=0,518$; $P<0,10$).

Blekinge (10; 7)

Tio spelande kornknarrar på nio lokaler ligger strax över medianen, men är bara lite drygt hälften av antalet rekordåret 2007, då 18 fåglar rapporterades. Resultatet 2008 bygger troligen helt på spontan rapportering, då någon mer organiserad inventering sannolikt inte genomfördes. Det antas ändå att flertalet goda lokaler har avlyssnats under försommaren, och att materialet är någorlunda överensstämmande med det verkliga antalet (Nilsson 2008). I början av 1990-talet var kornknarren inte årlig i landskapet, men från och med mitten av decenniet har utvecklingen tagit fart, och en positiv tendens föreligger ($r_s=0,501$; $P<0,10$).

Småland (37; 38)

De sammanlagt 37 spelande kornknarrarna i Småland 2008 fördelade sig på Kalmar län (27) resp. Jönköpings län (10). Däremot rapporterades inte en enda från Kronobergs län. Antalet ligger på medianen för perioden 1992–2007, men långt under toppnoteringarna kring millennieskiftet med som mest 80 ex. år 1999. Trots detta är tendensen positiv även i Småland ($r_s=0,543$; $P<0,10$). Det är obekant om några organiserade inventeringar gjorts, utöver de som genomfördes i de tre kommunerna Habo, Mullsjö och Jönköping. Observera dock att såväl Habo som Mullsjö ligger i landskapet Västergötland. I dessa tre kommuner hittades sammanlagt elva kornknarrar. Nio av dessa uppehöll sig i vallodling, övriga i ettårig träda resp. "nedlagd våtäng" (Rosqvist 2009).

Öland (130; 55)

Årets kornknarrar var tydligt koncentrerade till syd-

östra sidan av Öland. Täckningen var troligen god på öns södra halva. Möjligen blev arten förbisedd i norr liksom i de nordvästra delarna av Mörbylånga kommun (Rrk Öland). En särskild skattning av antalet spelande kornknarrar på Öland 2008 landade på 206 ex., en siffra som dock kan vara en överskattning (Wallin m.fl. 2008). Dessa data har dock inte kommit Artportalen till del. Årets siffra är högre än under de närmast föregående åren och ungefär i nivå med 1994 års riksinventering (137 ex.). Eftersom data saknas i hög utsträckning för Öland som helhet under perioden 1992–2002 är det svårt att ha någon uppfattning om utvecklingen. Tillgängliga data tyder dock på att kornknarren tenderar

(Rrk Gotland). Inventeringen på Gotland bedöms som i stort sett heltäckande, och mer än 90 % av arealen som ansågs som lämplig/möjlig biotop inventerades (Per Smitterberg, i brev). På samma sätt som för Öland gör bristen på data det svårt att få en uppfattning om kornknarrrens utveckling på Gotland på längre sikt. Resultatet från riksinventeringen 1994 (98–104 ex.) indikerar förvisso att utvecklingen skulle kunna vara positiv, men detta år var sannolikt ett mindre bra år och inte representativt för 1990-talet. År 1998 beräknades det finnas minst 500 spelande hannar på Gotland (Artdatabanken 2006), vilket antyder att beståndet ändå kan vara tämligen stabilt.

FOTO: MAGNUS MARTINSSON

På Gotland, där denna bild är tagen, räknades inte mindre än 522 spelande kornknarrar *Crex crex* 2008!

att minska på Öland (Pettersson 1995), åtminstone jämfört med början av 1970-talet.

Gotland (522; 145)

Årets inventering resulterade i 522 spelande fåglar på Gotland, vilket är betydligt fler än under de närmast föregående åren. Siffran är mer än tre gånger högre än tidigare högsta notering under perioden 2003–2007, 155 ex. år 2006. En hög koncentration med 40 spelande registrerades vid Lina myr 15 maj – 24 juli. Det höga antalet innebär sannolikt inte någon reell ökning, utan beror på att arten eftersökts i större omfattning, samt att rapporteringsviljan varit större tack vare riksinventeringen

Halland (11; 16)

Elva spelande kornknarrar ligger en bit under medianen för perioden 1992–2007, men långt under de högsta noteringarna från 2003 (60 ex.) och 2007 (45 ex.). Någon särskild inventeringsinsats gjordes inte, men kustområdena bedöms ändå som rätt väl täckta (Ulf Löfås, i brev). Sett till perioden 1992–2008 tenderar utvecklingen att vara positiv i Halland ($r_s=0,539$; $P<0,10$). Lägg därtill att endast en enda kornknarr rapporterades härifrån i samband med riksinventeringen 1994.

Bohuslän (14; 12)

Fjorton kornknarrar, varav fyra höll permanent re-

vir, ligger strax över medianen för perioden 1992–2007, men långt under rekordnoteringen från 2007 (49 ex.). Ingen särskild inventeringsinsats gjordes i Bohuslän, men lämpliga lokaler brukar kontrolleras av lokala ornitologer (Peter Strandvik, i brev). Utvecklingen i landskapet tycks vara långsiktigt positiv ($r_s=0,549$; $P<0,10$).

Dalsland (7; 4)

Sju spelande ligger över medianen för perioden 1992–2007, men rejält under en rad goda år kring år 2000 inkl. toppåret 1999 (20 ex.). Utvecklingen över de senaste två decennierna tycks vara rätt stabil, om än med tämligen stora mellanårsvariationer.

FOTO: PER-STEFAN HALLBERG

Även kornknarrar *Crex crex* kan "bita ifrån".

Västergötland (55; 84)

Årets inventeringsresultat, 55–57 spelande fåglar, ligger klart under medianen för perioden 1992–2007 och långt under de bästa åren under 2000-talet med 2003 i topp (170 ex.). Någon heltäckande inventering gjordes inte i Västergötland, men lokalt har flera speciella insatser gjorts, och generellt sett var nattlyssningsaktiviteten jämförbar med tidigare år (Musse Björklund, i brev). Sett över perioden 1992–2008 är tendensen positiv i landskapet ($r_s=0,566$; $P<0,10$), trots årets låga antal. Landets enda konstaterade häckning i år rapporterades från Gökhem 7 augusti, då en lantbrukare i samband med vallskörd uppträckte en hona med tre ungar.

Östergötland (33; 33)

Sammanlagt 33 spelande kornknarrar på 26 lokaler sammanfaller med medianen för perioden 1992–2007, men är samtidigt mindre än hälften av toppnoteringen 2007 med 50–55 ex. (Lasse Linde, i brev). Det har veterligen inte genomförts några särskilda inventeringssatsningar här. Den positiva utvecklingen av antalet kornknarrar i Östergötland under perioden 1992–2008 är statistiskt säkerställd ($r_s=0,787$; $P<0,02$).

Närke (13; 17)

Årets totalt 13 spelande kornknarrar ligger under medianen för perioden 1992–2007 och rejält under ett antal goda år i slutet av 1990-talet med som mest 76 ex. år 1999. Någon särskild inventeringsinsats genomfördes veterligen inte här. Utvecklingen av antalet kornknarrar i Närke synes inte uppvisa någon långsiktig tendens åt något håll.

Södermanland (49; 23)

Sammanlagt 49 kornknarrar ligger ordentligt över medianen för perioden 1992–2007, men är samtidigt något lägre än toppåret 2007, då 56 ex. rapporterades. Någon organiserad inventering gjordes inte här, men upprop om riksinventeringen publicerades på hemsidor och i tidskrifter med uppmaningen att lyssna efter och rapportera samtliga kornknarrar. De inkomna rapporterna är således i huvudsak resultatet av spontan rapportering. Lyssnaraktiviteten och rapportandet bedöms vara jämförbar med de senaste åren. Rrk Södermanland gör även bedömningen att täckningen av rapportområdet varit relativt god och att de senaste årens bästa och säkraste lokaler är avlyssnade (Jan Hägg, i brev). Sett över perioden 1992–2008 är kornknarrrens positiva utveckling i landskapet statistiskt säkerställd ($r_s=0,893$; $P<0,02$).

Uppland (324; 136)

Sammanlagt rapporterades 324 spelande kornknarrar från landskapet. Detta är mer än dubbelt så många jämfört med medianen för perioden 1992–2007, och det i särklass högsta rapporterade antalet i modern tid. Tidigare högsta notering gjordes 2007 med 214 ex. En hög koncentration är värd att nämna, nämligen inte mindre än 53 fåglar vid Marma skjutfält (med närmaste omgivningar) i landskapets norra del. Förutom i den nordöstra delen av landskapet och i delar av Uppsala kommun gjordes inga särskilda inventeringar (Douhan 2009). Trots de höga antalen de senaste åren, saknas en tydlig

tendens gällande perioden 1992–2008. Det hänger nog närmast samman med några mediokra år i mitten av 1990-talet.

Västmanland (85; 76)

Totalsumman 85 ex. ligger lite över medianen för perioden 1992–2007, men är endast drygt hälften av rekordnoteringen från 2007 (149 ex.). Några organiserade inventeringar genomfördes inte i Västmanland, och det finns nog anledning att misstänka att en del av det låga resultatet delvis kan bero på det. Exempelvis är antalet rapporter från Fläckebo och Västerfärnebo i Sala kommun, där kornknarren sedan länge haft ett stadigt fäste, ovanligt lågt. Därför rapporterades endast 16 ex., men minst 25 ex. "torde ha hörts" (Kalle Källebrink, i brev). Någon långsiktig tendens tycks inte föreligga.

Värmland (50–64; 22)

Sammanlagt hördes 50–64 spelande kornknarrar. Osäkerheten i antalet beror dels på eventuella dubbelräkningar, dels på att en del fåglar troligen flyttat på sig när vallarna slagits. Det är hur som helst mer än dubbelt så många som medianen för åren 1992–2007, men ändå mindre än hälften av landskapets toppnotering från 2002 med 131 ex. Större delen av de lämpliga miljöerna i södra Värmland besöktes minst en lugn natt under säsongen, och siffran ligger troligen relativt nära sanningen, även om några fåglar i västra och centrala Värmland rimligtvis inte upptäcktes. Däremot är resultatet knappast jämförbart med andra år, då endast spontana rapporter inkommit (Jan Rees, i brev). En positiv trend sett över perioden 1992–2008 är ändå tydlig i landskapet ($r_s=0,487$; $P<0,10$). Regionalt har resultatet av inventeringen sammanställts av Rees (2009).

Dalarna (91; 25)

Totalsumman med 91 spelande kornknarrar ligger mer än tre gånger över medianen för perioden 1992–2007 och är i klass med tidigare högsta notering, 88 ex. år 2002. Länsstyrelsen genomförde en inventering enligt åtgärdsprogrammet, men de allra flesta rapporterna kommer ändå från spontant lyssnande (Pelle Adenäs, i brev). Det goda resultatet kan åtminstone till viss del förklaras med att arten var riksinventeringsart med en mer aktiv kartläggning som följd (Rrk Dalarna). Någon tydlig tendens över de senaste två decennierna när det gäller antalet kornknarrar i Dalarna tycks inte föreligga och mellanårsvariationerna är stora.

Gästrikland (39; 10)

Gästrikland är ännu ett landskap med ett rekordantal av spelande kornknarrar 2008. Antalet ligger nära fyra gånger högre än medianen för perioden 1992–2007. Tidigare bästa år var 2001 med 33 ex. Någon heltäckande inventering genomfördes inte. Inom fyra större jordbruksområden gjordes dock, med stöd av bilersättning från länsstyrelsen, särskilda inventeringar, vilket kan vara en del av förklaringen till det höga antalet (Per Aspenberg, i brev). Baserat på att hälften av arealen jordbruksmark avlyssnades i Gästrikland 2008, kan så många som ett hundratal spelande hannar ha funnits (Aspenberg, odat.). Flertalet (16 ex.) av de rapporterade

FOTO: DAN MANGSBO

Kornknarrbiotop i Värmland.

fåglarna uppehöll sig i oslagen vall. Över perioden 1992–2008, föreligger en positiv tendens i landskapet ($r_s=0,548$; $P<0,10$).

Hälsingland (26; 16)

Summan 26 kornknarrar 2008 ligger klart över medianen för perioden 1992–2007 och är samtidigt en av de högsta i modern tid. Högsta antalet på senare år (28 ex.) noterades 2000. Ca 75 % av jordbruksmarkerna bedöms ha blivit någorlunda väl inventerade, dvs. besökta vid mer än vid ett tillfälle. Den höga siffran anses i hög grad vara ett resultat av de inventeringsinsatser som gjordes. Totalt sett anses 2008 vara ett normalår för arten i Hälsingland

(Robert Lindberg, i brev). Sett över de senaste två decennierna har kornknarren en positiv tendens i landskapet ($r_s=0,429$; $P<0,10$).

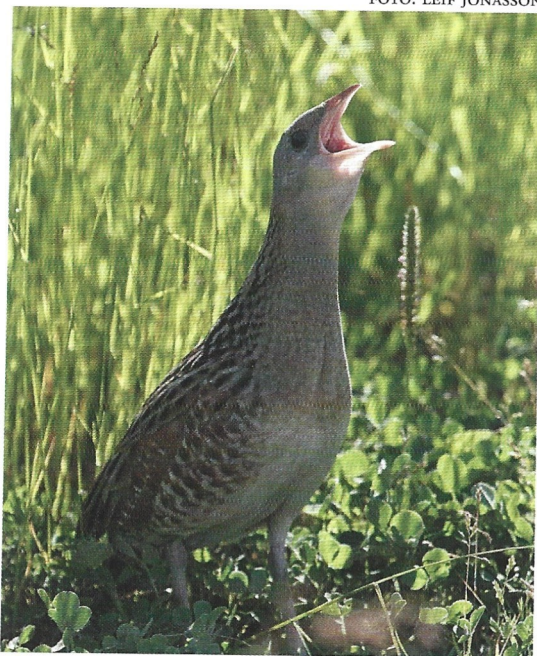
Medelpad (9; 5)

Nio kornknarrar noterades, vilket är klart över medianen för perioden 1992–2007. Denna summa överträffas endast av 11 ex. år 1999. Resultatet byggs sannolikt enbart på spontan rapportering. Någon tydlig långsiktig tendens föreligger inte.

Ångermanland (6; 6)

Sex kornknarrar rapporterades, ett antal som sammanfaller med medianen för perioden 1992–2007.

FOTO: LEIF JONASSON

Totalt rapporterades 1 588 kornknarrar *Crex crex* i Sverige 2008.

Det är emellertid långt under högsta notering under perioden, som var 21 ex. år 2002. Den ornitologiska aktiviteten 2008 bedöms ha varit av ungefär samma omfattning som tidigare år, även om den avtog i slutet av juni och början av juli på grund av dålig tillgång på nattsångare (Kurt Holmqvist, i brev).

Västerbotten (9; 5)

Nio kornknarrar 2008 ligger över medianen för perioden 1992–2007, men är klart lägre än de bästa åren under samma period, med som mest 18 ex. 2007. Resultatet bygger troligen enbart på spontan rapportering. Sett över perioden 1992–2008 finns en positiv tendens i landskapet ($r_s=0,584$; $P<0,10$).

Norrbottnen (2; 2)

Två rapporterade kornknarrar sammanfaller med medianvärdet för perioden 1992–2007. Värdet ligger emellertid långt under högsta notering (17 ex.) år 2000. Veterligen gjordes inga organiserade eftersök. Någon långsiktig tendens åt något håll föreligger inte i landskapet.

Härjedalen (0; 0)

Under perioden 1992–2008 föreligger endast en rapport, nämligen från 2002.

Jämtland (0; 1)

I Jämtland är kornknarren inte årligen rapporterad och uppgifter föreligger från i genomsnitt vartannat år under perioden 1992–2008, som mest 3 ex. både 1995 och 2002. Långsiktig tendens saknas.

Lappland (2; 0)

Kornknarren rapporteras långt ifrån årligen i Lappland. Rapporter föreligger endast från fem av åren under perioden 1992–2008. Årets resultat, 2 ex., är i ljuset av detta en ovanligt hög siffra. Bl.a. gjordes det första fyndet någonsin i Lule lappmark.

Kommentarer

Årets summa, ca 1 588 rapporterade spelande kornknarrar, är mer än dubbelt så stor som medianen för perioden 1992–2007 (769 ex.). För perioden 1992–2008 finns en tendens till ökning ($r_s=0,548$; $P<0,10$) (Figur 1). För det svenska fastlandet, dvs. Sverige exkl. Öland och Gotland, är trenden statistiskt säkerställd ($r_s=0,761$; $P<0,02$). För Öland och Gotland saknas uppgifter från flertalet år under perioden. Detta är naturligtvis beklagligt, eftersom dessa områden tillsammans kanske hyser så många som en tredjedel av landets spelande kornknarrar. Framöver får vi hoppas att den spontana rapporteringen på Öland och Gotland kommer att ligga på en nivå som möjliggör kontinuerlig uppföljning. Antalet kornknarrar i Sverige påverkas naturligtvis av en rad omständigheter. Dels kan antalet i sig påverkas av mellanårsöverlevnad, föregående års reproduktion samt inflyttning och utflyttning. Därtill påverkas inventeringsresultatet av hur pass väl områden har inventerats eller åtminstone lyssnats av. Vädret spelar en viktig roll i detta sammanhang, både direkt och indirekt. Perioder med dåligt väder avhåller ornitologer från att lyssna efter spelande fåglar om natten. Ogynnsamt väder kan också medföra att tillgången på nattaktiva fåglar generellt är skral, vilket ytterligare minskar incitamentet för

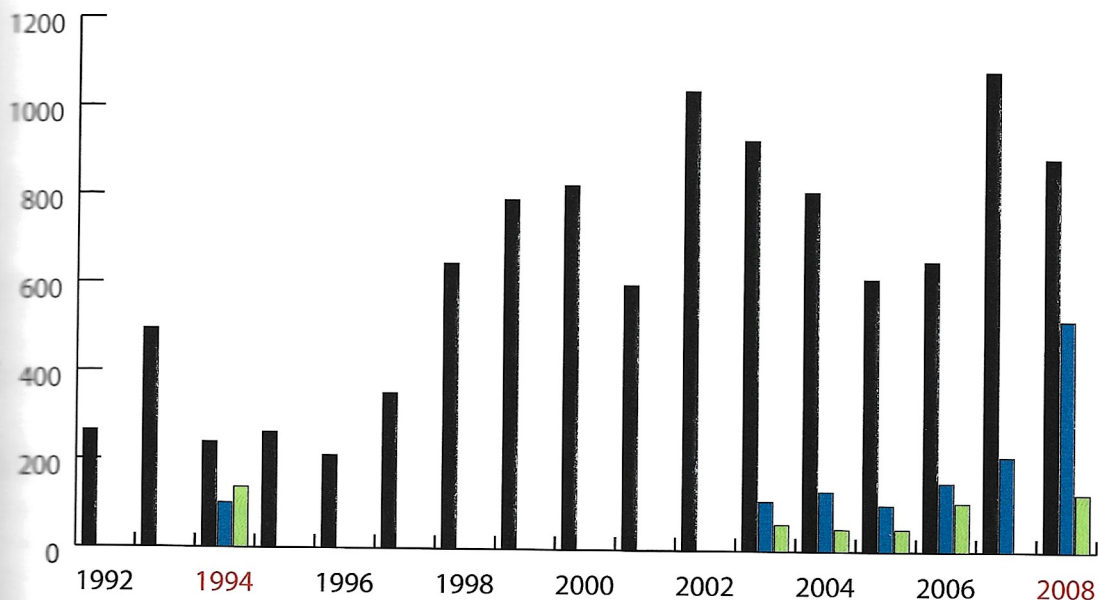
nattlyssning. Vädret kan nog också spela en viktig roll för inflödet av kornknarrar till landet, och det förefaller sannolikt att perioder med t.ex. ogynnsamma vindar kan påverka antalet kornknarrar negativt. Därtill kan varma och tidiga vårar medföra att vallodlingar slås tidigare än vanligt, vilket kan innebära att lämpliga habitat för kornknarren i stort sett saknas i vissa trakter, när de anländer. Så tycks fallet ha varit på flera håll i landet i år, t.ex. i Västergötland, där de första vallarna slogs redan i mitten eller slutet av maj. En påföljande period med varmt och torrt väder innebar också att vallgrödan efter slåttern inte växte till, och ingen ny lämplig biotop skapades (Musse Björklund, i brev). Å andra sidan var våren inte tidig och varm i hela landet, och för Västerbottens del spekuleras i att det medlokra resultatet kan ha samband med kyligt väder under våren (Rrk Västerbotten). En annan bidragande orsak till resultatet kan också vara att andelen åkermark som ligger i träda har minskat. Från 2008 finns inget krav på träda för att få gårdsstöd enligt EU:s regler.

Vad antalet spelande hannar betyder i form av reproduktion vet vi tyvärr inte mycket om. Det kan dock befaras att en hög andel av de observerade kornknarrarna inte häckar. Dessutom misslyckas troligen många med häckningen på grund av slätter av ängsmarker och vallar, samt putsning av träddor (Å. Berg odat.). Den sannolikt skenbara ökningen i landet anses således bero på de stora för-

ändringarna i jordbrukslandskapet i Östeuropa som ägt rum under de senaste decennierna, exempelvis i samband med kollektivjordbrukets kollaps i början av 1990-talet. Dessa förändringar har bl.a. lett till att stora arealer jordbruksmark övergivits, vilket temporärt har gett upphov till en för kornknarren gynnsam miljö, t.ex. i Lettland (Keiśš 2003). Det är således troligt att det är ett överskott från dessa områden som ligger bakom ökningen av kornknarr i Sverige. Den för tillfället gynnsamma situationen för kornknarren i Östeuropa kommer dock av allt att döma att förändras till det sämre. Dels är det högst sannolikt att jordbruket kommer att intensifieras även där, dels kommer stora delar av den övergivna jordbruksmarken att växa igen och således bli olämpliga för kornknarren. Framtidsscenariot är därför att antalet spelande kornknarrar i Sverige åter kommer att minska. Eftersom förändringarna i Östeuropa pågår i snabb takt kan denna minskning dessutom befaras ligga nära i tiden.

Osäkerheten när det gäller kornknarrrens framtid i Sverige är således stor. Stämmer hypotesen att Sveriges kornknarrar inte utgör en självbärande population, och att de fåglar vi registrerar till stor del är ett överskott från mer östliga områden ser det tämligen mörkt ut. Det ska dock understrykas att detta är hypoteser som, så vitt jag känner till, inte har verifierats.

En enkel analys av data från 2008 visar dock inte på något tydligt inflöde från öster, vare sig i maj el-

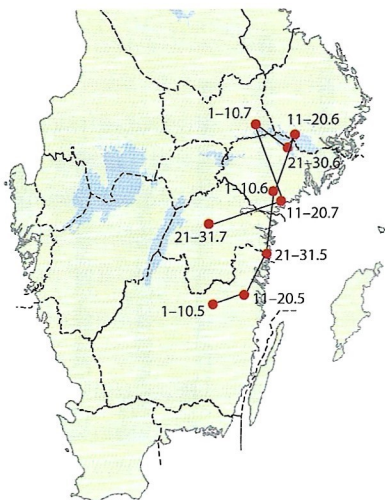
Figur 1. Antal rapporterade spelande kornknarrar på det svenska fastlandet (svart), Öland (grönt) och Gotland (blått), 1992–2008. Riksinventeringar genomfördes 1994 och 2008 (markerade med röd text). Data saknas från Öland och Gotland åren 1992–93 och 1995–2002 samt för Öland 2007.

ler senare under året. Medelkoordinaterna för rapporterade kornknarrar i Sverige 2008 har förvisso en något östlig slagsida, men ligger å andra sidan rätt prydligt ordnade tidsmässigt från söder till norr från början av maj till mitten av juni (Figur 2). Detta indikerar att inflödet av kornknarrar till Sverige 2008 kom söderifrån snarare än från sydost. I mitten av juni tycks också nästan samtliga av årets kornknarrar ha anlänt, och det händer inte mycket efter den tidpunkten (Figur 3 & 4).

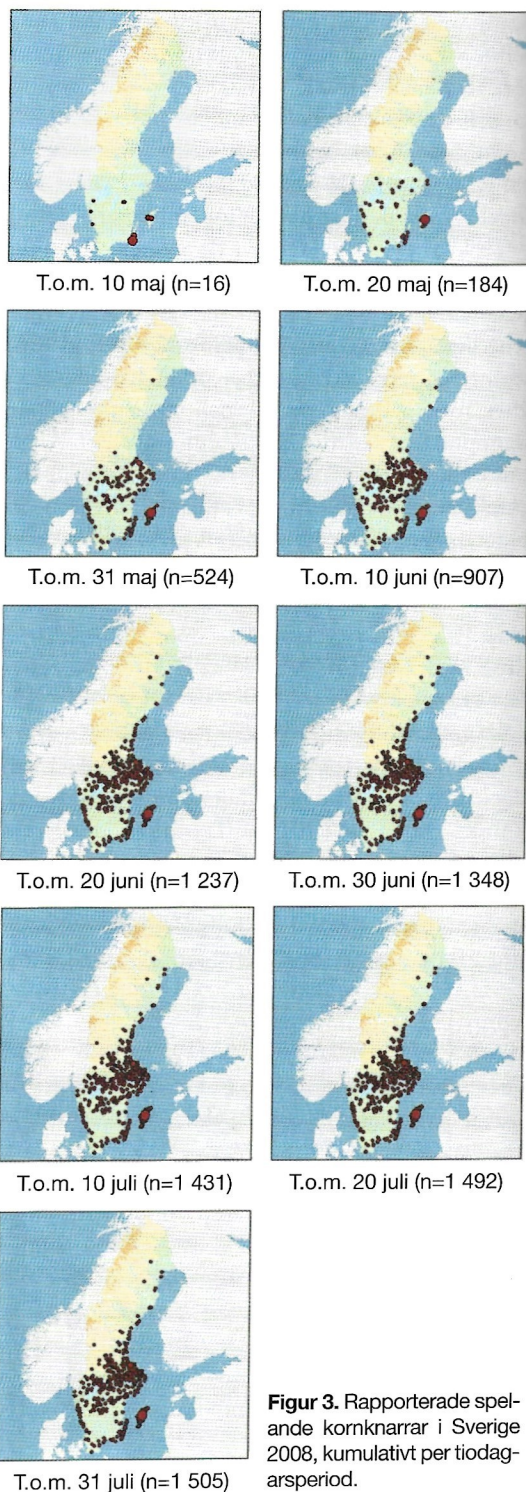
Fenologi

Jag har försökt att analysera kornknarrrens ankomst på våren. Dels kan man anta att i områden med stabil och regelbunden förekomst anländer kornknarren både tidigare och mer punktligt än i andra områden. I det följande används den första rapporterade observationen ett år som kornknarrrens "ankomstdatum". Analysen omfattar 2000–2008 och bygger enbart på data från Artportalen.

Av allt att döma utgör Gotland ett av artens kärnområden i Sverige, kanske det allra viktigaste. Det är därför inte förvånande att konstatera att kornknarren anländer dit både tidigt och punktligt (mediandatum: 8 maj, varians: 7, spridning: 6–14 maj). Även till Öland anländer den första kornknarren både tidigt och punktligt (mediandatum: 12 maj, varians: 12, spridning: 3–14 maj). Dessa båda landskap uppvisar minst spridning i landet när det gäller tidigast ankomstdatum. Kornknarren anländer tidigt också till Uppland (mediandatum: 14 maj, varians: 28, spridning: 7–18 maj). Ett fjärde viktigt landskap för kornknarren är Västergötland.

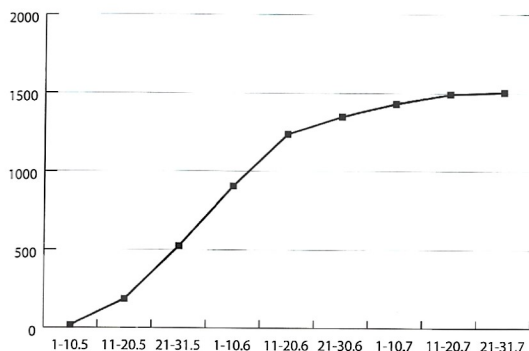

Figur 2. Medelkoordinater för rapporterade kornknarrar (per tiodagsperiod) i Sverige 2008.

Figur 3. Rapporterade spelande kornknarrar i Sverige 2008, kumulativt per tiodagsperiod.

Även där är den både tidig och någorlunda punktlig (mediandatum: 12 maj, varians: 30, spridning: 4–22 maj). Sett till numerären, dvs. medianen av antalet rapporterade kornknarrar 1992–2008, tillhör också Västmanland kärnområdena i landet.

Figur 4. Kumulativa antalet kornknarrar i Sverige 2008 per månadstredjedel.

Men där tycks ankomsten vara både något senare och något mer oregelbunden än i de nyss nämnda landskapen (mediandatum: 15 maj, varians: 31, spridning: 8–26 maj).

Det verkar finnas ett tydligt samband mellan tidpunkten för första rapporterade kornknarr och antalet kornknarrar i ett område ($r_s = -0,759$; $P < 0,02$), dvs. ju fler kornknarrar som brukar rapporteras, desto tidigare rapporteras de också. Det skulle å ena sidan kunna betyda att områden med stort antal kornknarrar också har en stabil förekomst av häckande fåglar som tidigt återvänder till sina hemområden. Å andra sidan torde en relativ rik förekomst också öka sannolikheten för att någon kornknarr upptäcks tidigare och rapporteras. Det senare skulle kunna vara fallet på t.ex. Gotland, där antalet aktiva ornitologer är relativt lågt. Samtidigt kan vi se att i det ornitologtöta Skåne rapporteras den första kornknarren i regel en vecka senare än på Gotland. I det likaledes ornitologtöta Uppland anländer kornknarren ett par dagar tidigare än till Skåne.

I ett par landskap finns en tendens att datum för första rapporterade kornknarren infaller allt tidigare. Det gäller dels Öland, dels Östergötland. Det skulle kunna tyda på att arten befinner sig i en expansions- eller återhämtningsfas i dessa landskap. I åtminstone Östergötland är den positiva utvecklingen av antalet rapporterade kornknarrar statistiskt säkerställd, se ovan. I utkanten av kornknarrarnas huvudsakliga utbredningsområde i landet hittar vi å andra sidan tendenser till allt senare datum för första rapport, nämligen i Närke och Hälsingland. Detta skulle möjligen kunna tyda på en långsiktigt minskande förekomst i de perifera delarna av utbredningsområdet.

Tack!

Först och främst ett tack till alla rapportörer som i många fall har bemödat sig extra med anledning av riksinventeringen! Tack också till alla regionala rapportkommittéer för arbetet med att sammanställa rapporterna. Flera av rapportkommittéerna, liksom ytterligare några personer, har lämnat värdefulla kommentarer. Slutligen också ett tack till Åke Berg för värdefulla kommentarer.

THOMAS PETTERSSON

Härnevigatan 3 A, SE-723 41 Västerås
thomas.pettersson@bredband.net

Referenser

- Aspenberg, P. Odat. *Spelande kornknarrar i Gästrikland sommaren 2008*. Rapport till Länsstyrelsen i Gävleborgs län.
- Berg, Å. Odat. *Habitat preferences of Corncrakes (Crex crex) on farmland in south-central Sweden – effects of management and landscape structure*. Opublicerat manuskript.
- Berg, Å. & Pettersson, T. 2007. I: Tjernberg, M. & Svensson, M. (red.). *Artfakta. Rödlistade ryggradsdjur i Sverige*, s. 242–245. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- BirdLife International. 2004. *Birds in Europe II*. BirdLife International, Wageningen.
- Collar, N. J., Crosby, M. J. & Stattersfield, A. J. 1994. *Birds to Watch 2: The World List of Threatened Birds*. BirdLife Conservation Series No. 3. BirdLife International, Cambridge.
- Douhan, B. 2009. Kornknarr i Upplands rapportområde 2008. *Fåglar i Uppland* 36 [2]: 11–16.
- Enemar, A. 1957. Gräshoppsångare (*Locustella naevia*) och kornknarr (*Crex crex*) i Sverige år 1957. *Vår Fågelvärld* 16: 269–287.
- Enemar, A. 1969. Om förekomsten av kornknarr *Crex crex* i Sverige år 1968. *Vår Fågelvärld* 28: 194–198.
- Ericson, P. G. P. & Tyrberg, T. 2004. *The early history of the Swedish avifauna. A review of the subfossil record and early written sources*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, Antikvariska serien 45. Stockholm.
- Gärdenfors, U. (Red.). 2005. *Rödlistade arter i Sverige 2005*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Keiße, O. 2003. Recent increases in numbers and the future of Corncrake *Crex crex* in Latvia. *Ornis Hungarica* 12–13: 151–156.
- Naturvårdsverket. 2007. *Åtgärdsprogram för kornknarr, 2007–2011*. Rapport 5705. Naturvårdsverket.
- Nilsson, T. 2008. Kornknarren i Blekinge. *Fåglar i Blekinge* 44: 97–99.
- Ottvall, R. & Pettersson, J. 1998. Is there a viable population of Corncrakes *Crex crex* on Öland, southeastern Sweden? Habitat preference in relation to hay-mowing activities. *Ornis Svecica* 8: 157–166.
- Pettersson, J. 1995. Kornknarr – riksinventeringsart 1994. *Vår Fågelvärld* 54 [2]: 23–26.
- Rees, J. 2009. Kornknarren *Crex crex* i Värmland 2008. *Värmlandsornitologen* 37: 3–8.
- Rosqvist, G. 2009. Förekomst av kornknarr år 2008 inom Habo, Mullsjö och Jönköpings kommuner. Manuskript.
- Schäffer, N. 1995. Rufverhalten und Funktion des Rufens beim Wachtelkönig *Crex crex*. *Die Vogelwelt* 116: 141–151.
- Schäffer, N. 1999. Habitatwahl und Partnerschaftssystem von Tüpfelralle Porzana porzana und Wachtelkönig *Crex crex*. *Ökologie der Vögel* 21, häfte 1: 1–267.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas. Vår Fågelvärld, supplement 31*, Stockholm.
- Tucker, G. M. & Heath, M. F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. Cambridge, U.K.: BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 3).
- Tyler, G. A. 1996. *The ecology of the Corncrake, with special reference to mowing on breeding production*. Avhandling, University of Cork.
- Wallin, K., Wallin, M. & Truvé, J. 2008. *Skatning av antalet kornknarrar på Öland 2008*. Meddelande 2008:19. Länsstyrelsen i Kalmar län.